

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Samhällskunskap

POLITISKA IDÉER OM LÄRARYRKETS STATUS

*- En jämförande idéanalys av debatten kring läraryrkets utveckling och
status*

Interdisciplinärt examensarbete inom lärarprogrammet

Samhällskunskap SM 1580

HT-09

Författare: Robin Rudelius 840323-2930

Handledare: Stefan Schedin

Uppsatsens längd: 8307 ord

ABSTRACT

Titel: Politiska idéer om läraryrkets status – *En jämförande idéanalys av debatten kring läraryrkets status*

Författare: Robin Rudelius

Kurs: Examensarbete i Samhällskunskap

Omfattning: 15 hp

Termin: HT-09

Handledare: Stefan Schedin

Syfte: Att klargöra och jämföra de dominerande idéerna i de senaste årens debatt om lärares yrkesstatus. Med teoretiska utgångspunkter försöker jag klassificera skolminister Jan Björklunds och lärarfackens strategier kring höjning av läraryrkets status.

Metod: Jag använder mig av en jämförande idéanalys där en teoretisk ram i form av idealtyper används som analysredskap. Idealtyperna är konstruerade av mig och baseras på etablerade teorier kring yrkesstatus och professioner. Det empiriska material jag använt mig av är debattartiklar skrivna av Jan Björklund och de båda lärarfackens ordföranden gemensamt. Artiklarna är publicerade i Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet och Göteborgsposten mellan datumen 2006-01-01 och 2009-12-15.

Resultat: Det huvudsakliga resultatet är att Jan Björklund uttryckte idéer om läraryrkets status som passade in i en professionaliseringsstrategi och lärarfacken uttryckte i sin tur idéer kring samma fenomen som mer lutade åt att påverka den tillskrivna statusen. Professionaliseringen Jan Björklund syftar till innebär en utestängning av de som inte besitter kunskapsbasen genom bl.a. argumentering om behörighet och auktorisation. Lärarfackens fokusering på den tillskrivna statusen syftar istället till att påverka den kulturella värderingen av läraryrket som grundar sig i socialisationsprocessen. Resultaten bidrar till en bättre förståelse av argumenteringen kring läraryrkets framtid och utveckling.

Sökord: Läraryrket, Yrkesstatus, Jan Björklund, Lärarfacken, Professionalisering

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	5
1.1 BAKGRUND	5
1.2 AKTÖRER	6
2. TIDIGARE FORSKNING	8
3. TEORI	10
3.1 YRKESSTATUS	10
3.2 STATUS GENOM PROFESSIONALISERING	10
3.3 TILLSKRIVEN STATUS	12
3.4 FÖRVÄRVAD STATUS	13
4. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	15
5. METOD	16
5.1 OPERATIONALISERING	16
5.2 URVAL	17
6. RESULTAT OCH ANALYS	19
6.1 JAN BJÖRKLUND	19
6.1.1 BEHÖRIGHET SOM ETT KRAV PÅ ANSTÄLLNING	19
6.1.2 AUKTORISATION AV LÄRARE	21
6.1.3 LÄRARUTBILDNINGEN MÅSTE FÖRBÄTTRAS	22
6.1.4 FÖRSTÄRK LÄRARYRKETS PROFESSIONALISM	22
6.1.5 ARBETSFÖRHÅLLANDENA MÅSTE BLI TRYGGARE	23
6.2 LÄRARFÖRBUNDET OCH LÄRARNAS RIKSFÖRBUND	23
6.2.1 KRAV PÅ HÖGRE LÖN	24
6.2.2 UTBILDADE LÄRARE I SKOLAN	24
6.2.3 UTBILDNINGSKVALITÉN MÅSTE FÖRBÄTTRAS	26
6.2.4 ARBETSSITUATIONEN MÅSTE FÖRBÄTTRAS	26
6.3 SAMMANFATTANDE JÄMFÖRELSEANALYS	27
7. DISKUSSION	30
8. AVSLUTNING	32
9. REFERENSLISTA	33
9.1 BÖCKER	33
9.2 VETENSKAPLIGA ARTIKLAR	33

9.3	STATLIGA UTREDNINGAR	34
9.4	STUDENTUPPSATSER	34
9.5	HEMSIDOR	34
9.6	NYHETSARTIKLAR	35
9.7	DEBATTARTIKLAR	35

1. INLEDNING

1.1 BAKGRUND

Debatten de senaste åren kring läraryrkets utveckling och framtid i Sverige har i hög grad handlat om att försöka höja yrkets status i samhället (se t.ex. SOU 2008:52). I skolans värld är detta en relativt etablerad och utbredd åsikt men vad menar man egentligen med det? Att diskutera status kan liknas vid att diskutera demokrati. Alla har en känsla för vad som är demokrati men p.g.a. begreppets abstrakta definition finns det många olika tolkningar och idéer om vad som utgör en demokrati. På samma sätt är det med yrkesstatus. Den mesta forskning visar att ett yrkes status värderas på ungefär samma sätt av en befolkning d.v.s. att statusen är relativt konstant och etablerad (Ulfsson, 2006; Rothman, 2002). De flesta har alltså en gemensam känsla för vad som innebär med yrkesstatus men börjar man konkret diskutera fenomenet visar sig flera olika idéer kring vad som egentligen utgör yrkesstatus (Ulfsson, 2006).

En teoretisk utgångspunkt i debatten är grundad i en funktionell teori om yrkesstatus som menar att värderingar av yrken i form av yrkesstatus är samhällets sätt att fördela den sociala kompetensen enligt yrkesrangordningarna d.v.s. att toppstudenterna väljer de yrken som innehar högst status och därmed får det yrket också den högsta kompetensen (Rothman, 2002; 123). Dessutom menar man att de som redan är yrkesverksamma upprätthåller motivation och engagemang utifrån statusvärderingen.

Den svenska skolan har halkat efter i många avseenden vilket framförallt visar sig i den internationella jämförelsen av elever som görs på uppdrag av OECD. Skolverket redovisar, på sin hemsida, resultaten av jämförelsen och den senaste rapporten, som kallas PISA, från 2006. Den visar att svenska elever anses vara medelmåttiga i matematik och naturkunskap vilket är en försämring från de tidigare jämförelserna 2003 och 2000. Det här anses ofta vara det starkaste argumentet för staten att satsa på skolan och utgångspunkten är att förbättra lärarkåren för att på det sättet återupprätta skolans kvalitet (Lilja, 2009). Man kan dock ifrågasätta internationella mätningar av det här slaget då det är uppenbart att det inte finns en enhetlig syn på kunskap och värdering av olika kunskaper men det är ändå en indikation på en förändring som många tar fasta på som negativt.

Utifrån den utgångspunkten handlar då debatten om hur man ska gå tillväga och då utgör de idéer man har om yrkesstatus grunden för sina åsikter och ställningstagande. Den politiska debatten blir då extra intressant att följa ur ett idéperspektiv då man på det sättet får en ökad förståelse för de olika aktörernas ställningstagande och dessutom ges en möjlighet att förutspå utvecklingen genom att följa teoretiska scenarion. En idéanalys av debatten bidrar då till ökad kunskap om dels yrkesstatus och dess uttryck i politik och dels en större förståelse av läraryrkets utveckling.

1.2 AKTÖRER

Den offentliga debatten om läraryrket förs framförallt mellan arbetsgivare, genom regeringens utbildningsminister Jan Björklund, och arbetstagaren, d.v.s. lärarna.

Jan Björklund representerar regeringen som är ytterst ansvarig för den svenska skolan och dess kvalitet. Det kommunala ansvaret, genom skolans kommunalisering på 90-talet, har urholkats genom en ökad statlig resursfördelning och större och mer utbredda kvalitetsgranskningar (Sahlin & Wiks, 2008). Större krav på en likvärdig skola har gjort att den informativa styrningen som var grundidén med kommunaliseringen ersatts med ”ett mer kontrollinriktat system där ansvaret för verksamheten fortfarande ligger hos kommuner och skolor men där staten bestämmer områden, kriterier och metoder för kontroll” (Sahlin & Wiks, 2008;77). Statens ansvar har därmed successivt ökat och Jan Björklund kan därför anses vara en ytterst betydelsefull aktör rent formellt.

Rapporter har dessutom visat att Björklunds intåg i politiken har bidragit till att skolfrågor blivit heta politiska ämnen p.g.a. hans aktiva offentliga inlägg (DN, 2009-06-27). Att han är en bidragande orsak till att debatten överhuvudtaget kommit till stånd gör honom till en extra intressant aktör att undersöka närmare.

Arbetstagaren, eller lärarna, representeras i debatten framförallt av de två stora fackliga representanterna Lärarförbundet (Lrf) och Lärarnas Riksförbund (LR). Lrf är det största förbundet sett till antalet medlemmar då de enligt sin hemsida (www.lararforbundet.se) har ca. 225 000 medlemmar som utgörs av alla sorters lärare, skolledare och lärarstudenter. Ordförande för Lrf är Eva-Lis Preisz vilket, i den här undersökningen, kommer vara

representant för Lrf genom att vara avsändare av det empiriska materialet. På samma sätt kommer Metta Fjelkner, som är ordförande för LR, användas. LR har enligt deras hemsida (www.lr.se) ca. 80 000 medlemmar som enbart utgörs av behöriga lärare samt yrkes- och studievägledare. Drygt 40 000 av dessa medlemmar arbetar inom gymnasiet där förbundet är dominerande och de flesta av de resterande arbetar inom grundskolan 4-9 där de delar medlemmarna relativt jämnt med Lrf. Detta gör att man kan påstå att de två facken inte konkurrerar med varandra i någon större utsträckning utan istället har två olika inriktningar d.v.s. att LR inriktar sig på lärare för äldre åldrar och Lrf på lärare för yngre åldrar.

Dessa två förbund samarbetar ofta i stora frågor för att skapa politisk tyngd och dessutom är de sällan motparter i politiken vilket gör att man kan utgå från att de har en gemensam ståndpunkt i många frågor. Jag kommer därför hädanefter referera till lärarfacken som en gemensam aktör vilket också innebär att det enbart är gemensamma utspel som kommer att analyseras.

En jämförelse mellan dessa två aktörer är kanske inte helt uppenbart i denna debatt. Många skulle hävda att det är mer intressant att jämföra de politiska blocken med varandra då det dels skulle innebära en rent politisk debatt och dels innebära en intressantare ideologisk krock. Jag anser dock att det är mer intressant att jämföra ovanstående aktörer p.g.a. dess olika perspektiv och intressen vilket gör att eventuella likheter och skillnader i idéer går att generalisera både utifrån en befolkningsmajoritet och utifrån en specifik yrkeskår. Dessutom anser jag att det är dessa två aktörer som just nu innehar störst inflytande i frågan då oppositionen har svårt att påverka i dagsläget.

När det gäller lärare som samlad yrkeskår definieras den i uppsatsen som de lärarkategorier Lrf och LR representerar d.v.s. förskollärare, grundskollärare samt gymnasielärare. Högskole- och universitetslärare ingår således inte i uppsatsens fortsatta referering till lärare som ett samlat yrke.

En jämförelse mellan arbetsgivare och arbetstagare i form av idéer om yrkesstatus ger oss en klarare bild av aktörernas ställningstagande och därmed också bättre kunskap kring vår egen åsikt.

2. TIDIGARE FORSKNING

Vad gäller studier som diskuterar liknande forskningsfrågor hittar jag framförallt en doktorsavhandling skriven av Paula Berntsson från sociologiska institutionen på Göteborgs Universitet. Den heter *Läraryrket, förskollärare och statushöjande strategier – Ett könsperspektiv på professionalisering* (2006) och har som syfte att jämföra och analysera Lrf:s och förskollärares uppfattningar om yrkesstatushöjande strategier. Utgångspunkterna är dels ett könsperspektiv och dels ett antagande om att Lrf använder sig av vad hon kallar för gängse professionaliseringsstrategier. Själva studien är relativt omfattande och består av en triangulering av dokumentanalys, enkäter på 265 förskollärare samt intervjuer med fackansvariga. Resultaten som är intressanta för mig är att förskollärarna till stor del höll med om att de strategier Lrf använder ökar statusen på yrket. Dock så visar det sig att de är missnöjda med att inte andra faktorer som är viktiga för yrkets status inte tas upp hos Lrf och det handlar framförallt om värderingen av yrkets specifika egenskaper. Egenskaperna som tas upp är det grundläggande uppfostransansvaret, utveckling och omvårdnaden samt den sociala kompetens som krävs. Dessa yrkesegenskaper kopplar Berntsson till vad hon kallar en värdediskriminering d.v.s. att samhället inte värderar dessa egenskaper speciellt högt i relation till andra yrkesegenskaper.

Intressant med denna undersökning för min del är att det Berntsson kallar strategier för statushöjande är i princip samma som jag menar med idéer om höjning av yrkesstatus vilket gör att den här avhandlingen är det närmaste jag har hittat som liknar min undersökning. Den teoretiska ingången skiljer sig dock markant från min framförallt i det avseendet att hon utgår från att Lrf använder sig i princip uteslutande av professionaliseringsteorier vilket jag har en mer öppen inställning till och är en del av mitt syfte att undersöka om så är fallet. Dessutom har hon ett tydligt könsperspektiv vilket jag inte kommer begränsa mig till.

En annan intressant rapport, skriven av Emil Berntsson (2007) analyserar genom intervjuer vad som kan ha skapat statuskillnader mellan naturvetenskapliga program och dess lärare på gymnasiet i relation till andra program och lärare. Inriktningen här är främst statuskillnader mellan gymnasiala program som påverkar elevrekryteringen men man analyserar även lärares karaktäristika och dess strategier för att behålla och förstärka sina positioner. Resultaten visar att naturvetenskapliga lärare använder sig i huvudsak av traditionell undervisning som liknar

universitetsstudier och de flesta lärare har också en etablerad kontakt med universitetsvärlden. Lärarna betonar verkligen den studieförberedande undervisningen och de menar att den dessutom är anpassad för de resursstarka eleverna. Då lärarna också har sett en tendens att naturvetenskapliga ämnen successivt urholkats på gymnasiet uttrycker de sina strategier för att behålla sin position genom att bl.a. föreslå nationella prov och viktningar av naturvetenskapliga ämnen på programmet.

Vad gäller forskning kring lärares faktiska status så är projektet som initierats av Lennart G Svensson och Ylva Ulfsson Eriksson kring hur yrken uppfattas och värderas framträdande. Projektet har mynnat ut i framförallt två rapporter varav författarna publicerat en tillsammans (2009) och Ulfsson Eriksson en själv (2006). Rapporterna bygger på samma undersökning vilket är en stor enkätundersökning där man försökt göra en rangordning av yrken i Sverige samt försökt analysera faktorer bakom rangordningarna. Intressant resultat av enkätundersökningen för den här uppsatsen är framförallt att svaren visar att lärare har relativt låg status i förhållande till utbildningsnivå samt att man svarar att gymnasielärare, som var den enda lärarkategorin representerad i den sidoundersökningen, bör ha högre status än vad de faktiskt har.

Liknande resultat har visats i en mängd studentuppsatser där man genom bl.a. intervjuer och enkäter visar att lärare själva anser att deras status är lägre än den borde eller att den har försämrats med tiden (se bl.a. Karlsson, 2007; Kihlstedt & Pavlovic, 2008).

Övrig forskning som rör ämnet är bland annat Peter Liljas (2009) artikel om läraryrkets utveckling i ett samhälle som präglas av ett performativt synsätt. Han ser ambitionerna att höja läraryrkets status genom professionalisering som ett uttryck för statens ökade kontroll- och styrningsbehov i ett samhälle som kräver mer utbredd kvalitetsredovisning. Liknande resultat kommer Kerstin Sahlin och Caroline Waks (2008) då de beskriver skolans organisatoriska problem och ansvarsfördelning. De pekar framförallt på att professionalisering och ökad statlig kontroll går hand i hand.

3. TEORI

Jag kommer i följande avsnitt konstruera tre olika idealtyper som alla syftar till att klargöra vissa tankegångar, idéer och strategier kring yrkesstatus ur olika perspektiv. Meningen är alltså att jag ska försöka rekonstruera tre olika idésystem kring resonemanget om yrkesstatus vilket är syftet då man arbetar med idealtyper (Bergström & Boréus, 2005;159). För att förstå vad yrkesstatus egentligen handlar om börjar jag med en kort genomgång av fenomenet för att sedan fortsätta med redogörelsen för de tre idealtyperna; *Status genom professionalisering*, *Tillskriven status* och *Förvärvad status*. Professionalisering baseras på etablerade professionsteorier och förvärvad samt tillskriven status utgår från begrepp som sociologen Rothman (2002) beskriver som analytiska uppdelningar.

3.1 YRKESSTATUS

Yrkesstatus kan definieras som en subjektiv uppfattning och värdering av tillskrivna egenskaper hos ett specifikt yrke såsom t.ex. utbildnings- och kompetenskrav samt prestige (Svensson, Ulfsdotter Eriksson, 2009). Trots att det är en subjektiv uppfattning bör det enligt Svensson och Ulfsdotter Eriksson (2009) också finnas ett systematiskt mönster för värderingen då den samstämmighet befolkningen visar upp måste tyda på detta.

Yrkesstatus kan alltså sägas vara en rangordning av yrken som baseras på subjektiva värderingar men som ändå antas ha någon slags kollektiv systematik. Det innebär att det finns en överindividuell faktor som styr starkt utifrån vilket teoretiskt sett gör det möjligt att även påverka.

3.2 STATUS GENOM PROFESSIONALISERING

Professionalisering som begrepp syftar till en strävan efter att höja ett yrkes status i samhället genom att öka autonomi över ett kunskapsområde (Lilja, 2009;3). Professionalisering ses då som en process där kunskapsbaserade grupper och deras ställning och handlingsmönster är i fokus (Torstendahl, 1989;31).

Strömberg (1994;26) menar att professionalisering är en strategi en yrkesgrupp använder sig av för att stänga ute andra grupper från sitt kunskapsområde och därmed professionalisera yrket. Man vill alltså genom processen skapa sig en professionell ställning.

Professionalism är dock ett relativt oklart och tvetydigt fenomen då det inte finns någon uppenbar definition av vem som egentligen kan kalla sig professionell (Torstendahl, 1989;29-31). En stor del av forskningen om fenomenet har då handlat om att försöka hitta kriterier eller karaktärsdrag för vad professionalitet egentligen innebär. Torstendahl (1989;26) ställer upp fyra generella huvuddrag för professionella:

- 1) Gruppen innehar en autonomi över ett avgränsat kunskapsområde vilket gör att de har ensamrätt över bedömningen om en professionell handlat rätt eller fel.
- 2) En förutsättning för att kunna utöva denna autonomi är att de måste inneha den formella makten över sitt eget arbete.
- 3) Autonomin för också med sig ett ansvar vilket kräver en välgrundad yrkesetik
- 4) För att kunna värna om denna autonomi har professionella skapat speciella professionella organisationer

Uppenbart är det autonomi som står i centrum för en professionell grupp och Strömberg (1994;10-11) lägger i det avseendet än större vikt vid den teoretiska kunskapen vilket, enligt henne, genererar ett slags expertområde som utomstående inte har tillgång till. Hon betonar utbildning som främsta faktor för den här utestängningen genom specialiseringen och den formella examen eller legitimationen som följer av utbildningen. Hon menar också att det framförallt är den här svåråtkomliga och eftertraktade expertkunskap som gör att professionella har hög status, makt och inflytande. Utbildningen är också en viktig socialiseringsprocess där yrkesgruppen formas och skapar sin identitet som professionell grupp.

Den teoretiska kunskapen betonar även Berntsson (2006;77-79) då hon sammanfattar professionsforskningen. Kunskapsbasen är en avgörande faktor för om yrket betraktas som profession eller inte och hon ställer upp några krav på att kunskapen är kontrollerad av den egna yrkesgruppen, vetenskapligt baserad, av esoterisk karaktär samt anses värdefull av medborgarna i allmänhet. Att man innehar kontroll av kunskapsbasen tangerar Torstendahls två första huvuddrag och innebär att yrkesgruppen bl.a. själva sköter utbildning och forskning

kring sitt område. Att kunskapen ska vara av esoterisk karaktär stämmer bra överens med Strömbergs ovan redovisade uppfattning om att man genom kunskapen innehar en expertroll och därmed också en maktposition inom det specifika området. Att kunskapen anses värdefull av medborgarna är en viktig komponent eftersom det är samhället som slutligen avgör om gruppen kan anses professionell eller inte då det inte finns några formella kriterier för den ställningen.

Insikten om att man måste skapa ett förtroende hos samhället har också gjort att vissa principer måste gälla vid ett professionellt handlande. Strömberg (1994;16) redogör för Parsons mönstervariabler vilket innebär att ett idealiserat professionellt handlande karaktäriseras bl.a. av en kylig neutralitet, rationella värderingar starkt styrda av generella principer, att alltid arbeta för det gemensamma bästa samt att man enbart agerar inom sin specialisering.

Jag har här försökt sammanfatta och klarlägga en tankekonstruktion som bygger på professionalisering som strategi för att höja ett yrkes status. Ett antal kriterier har diskuterats kring hur man uppnår den utestängning som professionalisering syftar till att uppnå.

3.3 TILLSKRIVEN STATUS

Ser man yrkesstatusen som tillskriven så menar man enligt Rothman (2002;121-122) att man lär sig värdera yrken olika genom socialisationsprocessen. Socialisation kan man beskriva som ett livslångt lärande där man genom sociala interaktioner formas och utvecklas mer eller mindre omedvetet av den rådande kulturen (Giddens, 2001;26-28). Värderingar socialiseras då in och tas för givet av individen genom påverkan av samhället vilket betyder att värderingarna inte nödvändigtvis behöver baseras på direkt kunskap utan på kulturella föreställningar (Svensson & Ulfsson, 2009;13).

Rothman (2002;121-122) visar några tydliga exempel på hur socialisationsprocessen påverkar våra värderingar av yrken. Ett exempel är att forskning visat att små barn redan i tidig ålder rangordnar yrken på ungefär samma sätt som vuxna trots mycket liten kunskap om yrket. En förklaring till detta är att man tidigt får en direktkontakt med vissa yrken och beroende på hur vuxna beter sig uppfattar man en viss hierarki. T.ex. kanske en servitris bemöts på ett helt

annat sätt än en läkare vilket snabbt uppfattas av barn och blir en del av deras eget beteendemönster. Föräldrar har i allmänhet ett mycket stort inflytande på socialiseringen av barnens värderingar. Rothman tar exemplet med föräldrar som frågar vad barnen ska bli när de blir stora och reaktionerna från föräldrarna vid svaren påverkar barnens uppfattningar av olika yrken. Fängelsevakt möts kanske inte av samma jubel som läkare eller advokat.

Det sista Rothman berör är medias makt i det här sammanhanget. Medias framställning av yrken har fått ett ökat inflytande och har visat sig ha en betydelsefull roll i att skapa stereotyper av yrken. Media kan därigenom styra uppfattningar framförallt kring de yrken man annars har lite direktkontakt med.

Ur det här perspektivet ser man värderingar av yrkens status som något direkt överindividuell och inlärt men samtidigt subjektivt. De socialiserade värderingarna kan då sägas spegla samhällets eller kulturens värderingar och ligger som något omedvetet och abstrakt bakom vid rangordningen av yrken.

3.4 FÖRVÄRVAD STATUS

Att se yrkesstatus som förvärvad innebär att man fokuserar på en rationell värderingsprocess där yrken värderas efter mer objektiva faktorer (Rothman, 2002;122-123). Man baserar alltså yrkesstatusen på direkta egenskaper som omger yrket.

En grundläggande tanke är baserad på funktionella prestigeteorier där man menar att man helt enkelt får den status man förtjänar (Ulfsdotter Eriksson, 2006;41-43). Man skulle kunna säga att vissa objektiva faktorer styr hur samhället värderar yrken och då också agerar efter det.

De objektiva faktorerna definieras ofta, något motsägelsefullt, av forskning kring vad som ger hög status till ett yrke. Det motsägelsefulla ligger i det faktumet att forskningen baseras på subjektiva uppfattningar av hur yrken uppfattas. Men som ovan redovisats är det små skiftningar i rangordningar och faktorer vilket gör de mer eller mindre objektiva. Forskningen har framförallt visat att korrelationen mellan yrkesstatus och faktorerna utbildning, lönenivå och inflytande är väldigt stark (Ulfsdotter Eriksson, 2006;Kap 5-6).

Tanken med att se status som förvärvat är alltså att det finns faktorer som påverkar statusen mer direkt och visar sig klart och tydligt på en arbetsmarknad. Man utgår alltid ifrån att faktorerna har en given påverkan och det förutsätter till viss del kunskap om yrket men i princip räcker det med att man har en idé om att det finns ett självklart objektiva samband för att följa den här tankekonstruktionen.

4. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Syftet med uppsatsen är att undersöka och jämföra de dominerande idéer och strategier kring läraryrkets status hos de två kanske mest inflytelserika aktörerna nämligen regeringen, genom skolminister Jan Björklund, och lärarfacken genom ordförandena för Lärarförbundet och Lärarnas Riksförbund. Jag ämnar alltså klarlägga vilken eller vilka av ovan konstruerade idealtyper som präglar aktörernas ställningstagande i störst utsträckning.

De mer precisa frågor jag vill ha svar på genom uppsatsen är:

- Hur argumenterar aktörerna och vilka är strategierna kring höjningen av lärares yrkesstatus?
- Vilka idéer, utifrån ovan konstruerade idealtyper, uttrycker aktörerna i den framställning och argumentering man gör kring läraryrkets roll och utveckling?
- Vilka likheter och skillnader kan urskiljas hos aktörerna i ovanstående frågeställningar?

5. METOD

För att analysera politiska debatter där man vill undersöka idéerna bakom ställningstaganden är idéanalys en passande metod att använda (Beckman, 2005;9-14). Idéanalysens syfte är alltså att analysera idéer kring ett samhällsfenomen vilket stämmer bra med mitt eget syfte. Idéanalysen innefattar dock flera olika analystekniker och jag ska nedan redogöra för mitt val av operationalisering.

5.1 OPERATIONALISERING

Operationaliseringen inom idéanalys syftar till ett försök att göra fenomenet man vill undersöka mätbart (Beckman, 2005;24-25). Det här är ju inte unikt för idéanalysen men kan tänkas vara en större utmaning här då idéer i sig inte är uppenbart mätbara från början.

För att kunna angripa mina frågeställningar på ett sätt som gör det mätbart måste jag ha en teoretisk utgångspunkt som jag använder för att klassificera verkligheten genom jämförelse (Esaiasson, Gilljam, m.fl. 2007;155). Är intresset av studien att kategoriskt placera in idéerna i avgränsade fack bör man använda en klassindelade analys men i mitt fall är jag mer intresserad av gradskillnader vilket gör att valet faller på en idealtypsanalys (Esaiasson, Gilljam, m.fl. 2007;155-158).

Idealtyperna har jag redovisat ovan och meningen med idealtyper av det här slaget är att man teoretiskt klarlägger och renodlar det typiska i idéerna kring ett samhällsfenomen (Esaiasson, Gilljam, m.fl. 2007;158-159). Idealtyperna blir då extrembilder av verkligheten och genom att ”jämföra det verkliga samhällsfenomen som intresserar oss med en renodlad idealtyp kan kännetecknande drag hos det verkliga samhällsfenomenet fångas in” (Esaiasson, Gilljam, m.fl. 2007;159).

Ett problem jag stöter på med den här analystekniken är att jag tvingas utforma egna idealtyper vilket gör att jag riskerar att missa idéer och perspektiv då jag helt utgår från mina egna uppfattningar av vad som bör finnas med. Jag är medveten om detta och har försökt att i så stor utsträckning jag kunnat täcka in de idéer som kan tänkas finnas kring ett yrkes status. Dock så behöver det inte vara ett stort problem då idealtypsanalyser inte har ett behov av

fullständighet (Esaiasson, Gilljam, m.fl. 2007;162). Det innebär att det är fritt för mig som författare att utgå från den teori jag anser passa.

Jag kommer att använda mig av kvalitativ textanalys vid den praktiska undersökningen och det gör jag därför att det passar bra när man vill systematisera idéer i texter (Esaiasson, Gilljam, m.fl. 2007;237-238). Då man anser att vissa delar av texter är viktigare än andra och att man förutsätter att det dessutom finns dolda budskap i texterna bör man använda sig av intensiv läsning då det är enda sättet att upptäcka passagerna och budskapen.

Ett problem man måste vara medveten om vid kvalitativa studier är att tolkningen kommer att påverkas av forskarens egna förförståelse. En del kritiker menar att det i princip är meningslöst och omöjligt att försöka nå något resultat som skulle bli samma ifall någon annan forskare gjorde samma undersökning (Esaiasson, Gilljam, m.fl. 2007;251). Så långt tycker inte jag man behöver gå men jag är medveten om att jag besitter en egen förförståelse som kommer att påverka resultatet men jag kommer att göra allt jag kan för att inta ett objektiva förhållningssätt. Enligt Beckman (2005;19-23) kommer man aldrig riktigt bort från problemet men genom att ha teoretiskt grundade utgångspunkter, i mitt fall i form av idealtyper, vet jag vad och hur jag ska leta i materialet och lägger på det sättet min egen förförståelse åt sidan och sätter på mig vad Beckman kallar ”forskarens glasögon”. Genom att konstant relatera till teorin istället för att angripa materialet med en öppen inställning säkrar jag reliabiliteten och minskar risken för en subjektiv framställning.

5.2 URVAL

Vad gäller det empiriska materialet har jag valt att begränsa mig till debattartiklar direkt skrivna av aktörerna d.v.s. att de är undertecknade av Jan Björklund respektive gemensamt av Metta Fjellner och Eva-Lis Preisz. Det optimala vid liknande undersökningar är ju såklart att analysera allt relevant material kring samhällsfenomenet men av praktiska skäl tvingas alltid urvalet till begränsningar (Esaiasson, Gilljam, m.fl. 2007;248-249). Risken är att jag missar delar av aktörernas tankar som publicerats i andra sammanhang men jag har valt ett snävt urval av debattartiklar för att då får jag en och samma sorts argumentering att hantera. Det är alltid ett ställningstagande man måste ta när det gäller begränsningar av materialet om man ska välja brett eller snävt (Esaiasson, Gilljam, m.fl. 2007;248-249). I det här fallet har jag valt

debattartiklar för att de oftast är tydligt argumenterande och koncisa i sin utformning vilket jag anser passar bra i den här sortens undersökningar. Debattartiklar syftar också till opinionsbildning vilket ger de en viss karaktär jag måste vara medveten om vid analys. Texterna är inte formellt bindande på något sätt vilket gör att aktörerna har möjlighet att uttrycka sig mer fritt och kan då göra idéerna bakom mer synliga. Då det är idéerna jag vill undersöka anser jag validiteten vara relativt stark genom mitt val.

Den begränsningen av artiklar jag gjort handlar dels om tid och dels om forum. Vad gäller tid har jag utgått från artiklar skrivna 2006 och framåt eftersom det är valåret som alliansregeringen tog makten och Jan Björklund kom med i regeringen. 2009-12-15 avslutade jag insamlingen av material vilket innebär att artiklar publicerade efter det inte ingår i analysen.

När det gäller forum kom jag snabbt fram till att jag var tvungen att begränsa mig vilket gjort att jag enbart valt artiklar publicerade i de tre stora morgontidningarna Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet och Göteborgsposten. Genom tidningarnas egna söktjänster på internet samt mediearkivet har jag sökt på avsändare och sedan använt mig av mina teorier för att identifiera relevanta artiklar. På det sättet har jag försökt eliminera risken att sällningen av artiklar påverkas av min subjektiva bedömning av relevans och därmed anser jag mig förstärkt reliabiliteten kring urvalet.

6. RESULTAT OCH ANALYS

I detta kapitel kommer jag att presentera de olika aktörernas idéer och analysera de först separat för att sedan avsluta kapitlet med en sammanfattande jämförelseanalys.

6.1 JAN BJÖRKLUND

I de analyserade debattartiklarna skrivna av Utbildningsminister Jan Björklund finns flera idéer som kretsar kring läraryrkets roll och status. Jag har försökt tydliggöra dessa genom att kategorisera de och nedan presenterar jag dessa kategorier under särskilda rubriker där jag samtidigt analyserar idéerna genom idealtyperna.

6.1.1 BEHÖRIGHET SOM ETT KRAV PÅ ANSTÄLLNING

Den absolut tydligaste ståndpunkten Jan Björklund argumenterar för är att det enbart ska finnas behöriga lärare i den svenska skolan. I flera artiklar beskriver han problemen med antalet obehöriga i skolan med siffror kring omfattning och ökningar och man uttrycker t.o.m. ett mål där vi år 2014 har ett läge där, som han själv uttrycker det, ”i princip alla lärare har lärarexamen” (DN, 2007-04-20). En direkt koppling görs alltså mellan lärarexamen och behörighet och han vill att kravet på behörighet ska regleras i skollagen och därmed göras tvingande. Det finns idag redan ett sådant krav i skollagen men Björklund menar att det finns alltför många undantag som gjort det enkelt för arbetsgivarna att komma runt lagen och nu vill han att lagen ska täppa igen dessa kryphål och därmed stärka kravet.

Exempel på fokuseringen kring formell behörighet får vi bl.a. genom presentationen av det man kallar ”Läraryftet” (DN, 2007-04-20) vilket innebär en statlig satsning på lärarna där det främsta syftet tycks vara att se till att de lärare som redan verkar i skolan blir behöriga i den meningen som uttrycks idag. Det innebär bl.a. då satsningar på att behöriga lärare som arbetar med arbetsuppgifter de idag inte är behöriga till får hjälp att fortbilda sig för att skaffa sig dagens behörighet. En annan satsning med samma syfte är att se till att alla obehöriga lärare får chansen att komplettera sin utbildning för att kunna uppnå behörighet.

I flera fall uttrycker han på ett subtilt sätt en prioritering av behörighet framför den faktiska kompetensen när han diskuterar obehöriga lärare som ett problem. Det tydligaste exemplet anser jag vara hans resonemang om yrkeslärare där han menar att det oproportionerliga antalet obehöriga yrkeslärare beror på att kraven för att bli behörig är för tuffa vilket gjort det oattraktivt att påbörja utbildningen. Eftersom han anser att de yrkeslärare som rekryterats från näringslivet redan har tillräcklig kunskap tycker han inte det bör krävas lika tuffa krav vad gäller teoretisk kunskap för att uppnå behörighet (DN, 2008-04-21). Det är en tydlig signal om att det är den formella behörigheten som är viktigast att uppnå snarare än den faktiska kunskapen eftersom han anser det stora antalet obehöriga som ett så stort problem att han anser det befogat att sänka de formella kraven.

Ett exempel visar att behörigheten ses som ett självklart kriterie för att överhuvudtaget anses som en riktig lärare då han presenterar förslaget om att lärare ska ha rätt till internationellt utbyte (DN, 2009-09-23). I presentationen framgår att det enbart är behöriga lärare som har rätt till den här förmånen vilket pekar på just behörighet som ett uppenbart krav för att ingå i lärarkårens privilegier.

Fokuseringen kring behörighet syns också i argumenteringen kring lärarutbildningen där han vill se tydligare krav i fråga om behörighetskriterier från statligt håll. Han menar att dagens bestämmelser är alltför otydliga och tillämpningarna varierar mellan olika lärosäten (DN, 2007-04-20). Det visar att Björklund lägger stor vikt på en tydlig formalitet kring behörighetsbegreppet. Alla ska veta vad som krävs för att vara en behörig lärare.

Behörighet används här som ett begrepp för att särskilja lärare som en egen yrkesgrupp vilket också innebär att man försöker stänga ute de som inte innehar den här behörigheten. Tankarna kring utestängning på det här sättet tyder på en tydlig idé om professionalisering av yrket. Fokuseringen på utbildning och formell examen är ett direkt typexempel på strategier för att stänga ute alla de man kallar ”obehöriga” från yrkesgruppen.

Det ovan nämnda exemplet som visade prioriteringen av formell behörighet snarare än prövning av den faktiska kunskapen är den främsta anledningen att tolka hela resonemanget som ett uttryck för att professionalisering ses som en mycket viktig del i utvecklingen av läraryrket och dess status.

6.1.2 AUKTORISATION AV LÄRARE

Vid genomgång av Jan Björklunds argumentering kring läraryrket framkommer ofta statlig auktorisation av lärare som ett sätt att höja yrkets status. Man menar att auktorisationen behövs för att utveckla yrket och ”bidrar till läraryrkets professionalism genom att förtydliga vilka krav som ställs på lärares kompetens” (DN, 2007-04-20).

Auktorisationen i den här meningen anser jag bara är en konkretisering av behörighetsresonemanget men då argumentet alltid står skiljt från behörigheten leder till att man måste anta att den har ett eget uttalat syfte. I artiklarna diskuteras auktorisation som fenomen relativt abstrakt vilket gör uttolkningen av den faktiska betydelsen svår. I det sammanhang man diskuterar auktorisation anser jag att man kan tyda ut en vilja till ett system av befogenheter inom läraryrket som auktoriseras av staten d.v.s. att olika lärare innehar kompetenser som anses bidra till en särskild del av skolans utveckling och därmed innefatta en exklusiv befogenhet. Auktorisationen utförs då av staten för att tydligt visa vem som kan vad. Ett exempel som uttrycks i det här sammanhanget är återinförandet av lektorer som en drivande kraft vid skolämnets vetenskapliga koppling. Specifikt ska lektorerna vara en länk till den akademiska världen genom forskningsanknytning (DN, 2007-04-20).

I resonemanget kring auktorisation är man, som nämnts ovan, relativt abstrakt men man uttrycker ändå specifikt att auktorisation ska bidra till yrkets professionalisering. Då måste man anta att auktorisationen är exklusivt för lärare och innebär i så fall en utestängningsmekanism som passar in i professionaliseringen.

Auktorisation som ett sätt att utfärda exklusiva befogenheter i form av bl.a. lektorer innebär en specialisering av kompetenser inom yrket vilket är ett tydligt tecken på att koppla expertkunskaper till en formell befogenhet för att på det sättet värna och stärka greppet om sin egen kunskapsbas. På det sättet vill man göra kunskapsbasen svårtillgänglig för allmänheten vilket främjar en professionalisering.

Auktorisationen kan också tänkas inneha ett syfte om att öppna karriärvägar för yrket i form av bl.a. lektorer. Auktorisation som ett sätt att öppna karriärvägar för att öka yrkets status förutsätter att man anser karriärmöjligheter vara en direkt faktor för ett yrkets status och därmed en idémässig koppling till synen på en förvärvad status. Det här resonemanget anser

jag vara väldigt vagt då det inte uttrycks specifikt någonstans men anser ändå att man kan tyda tendenser som pekar på de här idéerna.

6.1.3 LÄRARUTBILDNINGEN MÅSTE FÖRBÄTTRAS

Jan Björklund anser att lärarutbildningens status har ett direkt samband med dess kvalitetsproblem och han kräver skärpta krav på utbildningen (DN, 2007-04-20). Kraven preciseras inte men man påtalar tydlighet, tempo och examineringskrav som bristfälligt och påpekas som de viktigaste utbildningsfaktorerna för att locka de bästa studenterna. Han anser att det är utmaningarna med utbildningen som stimulerar intresset hos toppstudenters utbildningsval dessutom hävdar han att en ”för lätt utbildning får aldrig hög status i den akademiska världen (DN, 2009-09-23).

Att han ser kvaliteten på utbildningen som en direkt faktor för vilken status läraryrket och dess utbildning har tyder på en syn på förvärvad status. Kvalitén, vilket uttrycks vara bland annat studiekraV och tempo, anses vara objektiva faktorer som direkt påverkar studenters val av utbildning. Dessutom påpekar man konsekvensen av faktorerna för den akademiska världens statusförhållanden vilket visar på tankegångar om tydliga samband mellan vissa faktorer som förvärvas och därmed direkt ger status till en utbildning eller yrke.

6.1.4 FÖRSTÄRK LÄRARYRKETS PROFESSIONALISM

I flera fall argumenterar Jan Björklund direkt för en professionalisering av yrket. Oftast är argumenten relativt diffusa som t.ex. när han diskuterar vikten av professionell utveckling för lärarna. Han uttrycker sig så här: ”Min vision är att lärarna ständigt, ensamma och i grupp, kritiskt ska utvärdera de metoder och arbetssätt som de använder” (DN, 2009-09-23).

Begreppet ”vision” tyder på en något skeptisk inställning till att det kommer att bli verklighet men det är trots det ett tydligt ställningstagande för professionalisering om än något ihåligt.

I de här argumenten uttrycker han direkta strategier där syftet uttalat är professionalisering. Att lärarna själva kritiskt ska utvärdera sina arbetsmetoder innebär dels att lärarna ges autonomin över sitt eget yrke på det sättet att de övervakar sig själva och dels uttrycker det en stark tro på kunskapsbasen som tillräcklig för att utgöra expertkompetens.

Just övertygelsen om kunskapsbasen som tillräckligt stabil och viktig för att utgöra en professionell grund uttrycks i flera sammanhang något mer subtilt. Exempel på det är ju t.ex. ovan nämnda specialiseringar och det uttryckta behovet av lektorer som drivande i den vetenskapliga anknytningen. Ett annat exempel är det internationella utbyte man vill införa i syfte att fördjupa kompetensen exklusivt för lärare (DN, 2009-09-23)

6.1.5 ARBETSFÖRHÅLLANDENA MÅSTE BLI TRYGGARE

Jan Björklund anser att ett av de stora problemen inom skolan är ordningsproblemen som lärare står inför i dagens skola. Ett tydligt exempel är ställningstagande som den här: ”Vi skapar inte Europas bästa skola med världens stökigaste klassrum” (DN, 2008-06-12). Han vill att skolan ska vara en trygg arbetsplats och framförallt vill han ge tydligare befogenheter för lärarna gentemot eleverna för att skapa en större respekt (DN, 2007-04-20).

Argumenten bygger då dels på ett antagande om att elever och kanske t.o.m. samhället saknar den respekt gentemot lärare som finns i jämförda länder och dels att den här respekten är väsentlig för att lärare ska kunna göra ett bra jobb.

Respekt, i den meningen att en hel befolkning känner respekt för en specifik yrkesgrupp, grundar sig i kulturella värderingar. Att argumentera för att lärare bör få tydligare befogenheter för att på det sättet stärka respekten tyder på en ambition att genom regler förändra de kulturella värderingarna av ett yrke i syfte att öka yrkets status. Man ser alltså statusen som tillskriven i det här fallet.

6.2 LÄRARFÖRBUNDET OCH LÄRARNAS RIKSFÖRBUND

Jag har även i lärarfackens gemensamt skrivna debattartiklar försökt klarlägga strategierna och idéerna kring läraryrkets status och roll under tydliga rubriker. Analysen görs även här i direkt koppling till redovisningen.

6.2.1 KRAV PÅ HÖGRE LÖN

Att lärare generellt bör ha en betydligt högre lön är den uttryckligen viktigaste faktorn för att höja läraryrkets status. Det de menar speglar yrkesstatusen är yrkets popularitet bland ungdomars yrkesval och där pekar de på sjunkande statistik av antalet förstahandssökande per plats till lärarutbildningarna som en indikation på detta. Ett exempel på uttryck för denna argumentation är: ”Under samma period som läraryrkets popularitet har sjunkit har också löneutvecklingen för lärarna inom grundskolan och gymnasieskolan varit väsentligt lägre än jämförbara grupper” (DN, 2007-10-16). Sambandet mellan lön och status betonas här mycket starkt.

Man kopplar då alltså lönen direkt till yrkets status och menar att lönejämförelser också är det viktigaste ställningstagande som ungdomar gör när de väljer mellan utbildningar. För att kunna konkurrera med liknande akademiska utbildningar krävs då en generellt sett högre lön.

Den dåliga löneutvecklingen skylls på Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) och deras ovilja att följa avtalen som parterna kommit överens om (SvD, 2009-10-15). Bl.a. var individuella löner tänkta att premiera duktiga lärare och på det sättet utveckla yrket men det har SKL, enligt lärarfacken, misslyckats med och har istället fått motsatt effekt i form minskad lönespridning.

Lönen ses alltså här som en direkt faktor som påverkar yrkets status. Statusen ses då som förvärvad och man har uppenbarligen använt sig av liknande undersökningar av yrkesstatus som den Ulfsson (2006) utfört som visar att lönenivån ofta stämmer överens med yrkesstatusen.

Den individuella lönen där man vill att duktiga lärare ska kunna få en högre lön ses ju dels som ett sätt att höja lönen men också som ett sätt att öppna karriärvägar vilket också enligt Ulfsson (2006) är viktigt för yrkesstatusen.

6.2.2 UTBILDADE LÄRARE I SKOLAN

Lärarfacken ställer krav på att rätt utbildade lärare arbetar inom skolan och man pekar på statistik som, enligt dem, visar en alldeles för stor andel utbildade lärare (DN, 2006-06-20). Kravet på att ha rätt utbildning som lärare uttrycks specifikt och ett exempel på att man anser

att utbildning krävs för att tillhöra lärarkåren är att man vill att det enbart ska vara utbildade lärare som får sätta betyg. Utbildade ska inte ha den rätten.

Den här sortens befogenheter vill man utöka genom införande av ett auktorisationssystem. Jag tycker mig finna tre huvudsakliga syften med auktorisationen. Det första har med just befogenheter att göra. Man vill ge auktoriserade lärare ansvar för vissa specifika uppgifter i skolan vilket då anses utveckla skolans arbetsorganisation (DN, 2006-01-03).

Ett andra syfte är att stärka den vetenskapliga kopplingen genom fler forskarutbildade lärare (DN, 2006-01-03). Den vetenskapliga basen behövs för att utveckla och stödja den pedagogiska verksamheten i skolan.

Ett sista syfte är att kvalitetssäkra yrket för att på det sättet öka förtroendet från föräldrar och samhället i övrigt (DN, 2006-01-03). Man vill alltså göra det tydligare för allmänheten vad som krävs för att bli lärare.

Kravet på utbildade lärare inom skolan kan tolkas som ett uttryck för en utestängningsstrategi genom att betona vikten av utbildning för att överhuvudtaget kallas lärare.

Auktorisationssystemet är ett än tydligare uttryck för detta då det är en av de mest uppenbara professionaliseringsidéerna. Befogenheterna som följer av auktorisationen stänger ute de som inte är auktoriserade för vissa uppgifter inom skolan och stärker därmed lärares maktställning gentemot allmänheten.

Den stärkta vetenskapliga kopplingen är ett bevis på en övertygelse om att kunskapsbasen är tillräckligt väldefinierade och stark för att ingå i en profession. I flera artiklar visar man den här övertygelsen där det kanske tydligaste exemplet är kravet på större forskningsanslag för lärare där man bl.a. gör en direkt jämförelse med läkarutbildningen och dess forskningsanknytning (GP, 2008-04-15).

Kravet kan också tolkas som att utbildning i sig är en viktig faktor för att förvärva en högre status. Att hela tiden betona utbildning i samma andetag som yrkets status gör att man kan anta att man ser en samlad utbildad lärarkår som en viktig del i att höja yrkesstatusen.

Vad gäller det sista syftet med auktorisationen är det ett tydligt uttryck för att man vill påverka den kulturella värderingen av yrket. Att öka förtroende för yrket hos allmänheten innebär att man vill höja anseendet och därmed också värderingen. Dessutom ser man utbildning i allmänhet som synonymt med kompetens och att större delen av argumentationen handlar om att stärka kompetensen hos lärarna och därmed den faktiska yrkesutövningen (DN, 2006-06-20). I det perspektivet talar man om lärarnas skicklighet och kunnighet och hur det påverkar eleverna vilket då mer är ett försök att visa lärares svåra arbete och dess viktiga roll. I den här tolkningen är då kravet på utbildning ett sätt att betona den viktiga roll i samhället som lärare spelar och anspelar då på en kulturell uppvärdering av yrket och tyder på en syn på status som tillskriven.

6.2.3 UTBILDNINGSKVALITÉN MÅSTE FÖRBÄTTRAS

Läraryrket anser att kvalitén på lärarutbildningen måste bli bättre för att ”en lärarutbildning av högsta kvalitet är avgörande för att locka de bästa studenterna” (SvD, 2006-03-13). De kvalitetsbrister de hänvisar till är undersökningar gjorda på lärarstudenter där de får svara på hur de upplever sin utbildning. Det gör att det framförallt gäller kvalitén på innehållet som syftas på.

Utbildningens kvalitet anses också avgörande för skolans måluppfyllelse i form av elevernas resultat vilket innebär att det direkt påverkar yrkets status (DN, 2006-01-03).

Utbildningskvalitén ses alltså i de här fallen som en direkt faktor som påverkar läraryrkets status. Man utgår då ifrån idén att statusen är förvärvad genom att i det här fallet peka på objektiva kvalitetsfaktorer.

6.2.4 ARBETSSITUATIONEN MÅSTE FÖRBÄTTRAS

Läraryrket beskriver i flera artiklar att arbetssituationen för lärare successivt blivit sämre där ökad arbetstid, fler elever i varje klass, färre speciallärare och allt fler arbetsuppgifter som ligger utanför den pedagogiska huvuduppgiften (SvD, 2009-11-06). Detta menar man påverkar yrkets status negativt.

Ansvar för att arbetssituationen blivit sådan anses vara den misstro arbetsgivarna, i form av SKL, hyser gentemot lärarna (SvD, 2009-10-15). Misstron uttrycker sig framförallt i viljan att

reglera arbetstiden i mycket större utsträckning än idag. Lärarfacken ser alltså detta som ett sätt att kontrollera att lärarna gör det de ska ordentligt vilket uttrycker en misstro. Den här misstron anses hämma läraryrkets utveckling i flera aspekter då den präglar hela samspelet mellan lärare och arbetsgivare. I den meningen samverkar misstron med yrkets status.

I den framställningen man gör av arbetssituationen i form av ökad arbetstid, fler elever etc., pekar man på arbetssituationen som något som objektivt och tydligt påverkar yrkesstatusen. I det fallet utgår man från status som förvärvat.

När man uttrycker arbetssituationen som ett uttryck för misstro mot lärare utgår man däremot från att det finns en kulturell bild av läraryrket vilket också speglar av sig hos SKL som representerar övriga samhället. En kulturell misstro mot ett yrke påverkar självklart en tillskriven status negativt och det är något lärarfacken uppenbart har tagit till sig och försöker påverka.

6.3 SAMMANFATTANDE JÄMFÖRELSEANALYS

Till att börja med skiljer de sig åt vad gäller det absolut starkaste argumentet för vad som höjer läraryrkets status vilket för Björklund är ett tydligare krav på behörighet för anställning som lärare och för lärarfacken är det högre lön. Jämförelsen av de två tyngsta argumenten resulterar i att man till en början kan anta att Björklund lutar åt idéer om status genom professionalisering och lärarfacken åt status som förvärvat.

Det mer intressanta är jämförelsen av de åtgärder båda aktörerna argumenterar för fast på olika sätt. Att lärarutbildningen har kvalitetsbrister som måste förbättras är de båda överens om och detsamma gäller kraven på auktorisation och utbildning/behörighet för anställning som lärare. Utgångspunkterna för argumenteringen skiljer sig dock åt avsevärt vilket tyder på skilda idéer bakom åtgärderna.

Syftet bakom auktorisation och behörighet genom utbildning från Björklunds sida är att man framförallt vill stänga ute obehöriga från yrket och därmed göra yrkesgruppen mer självständig. Han fokuserar på formella befogenheter när han diskuterar auktorisation och behörighet. Lärarfacken däremot ser utbildningen mer som ett sätt att öka den generella

kompetensen hos lärarkåren för att på det sättet förbättra skolsystemets måluppfyllelse. Genom krav på utbildade lärare inom skolan anser de att man kvalitetssäkrar skolan och skapar på det sättet ett bättre förtroende från samhället vilket ökar yrkets status.

Utestängning genom formella befogenheter gör att man kan anta att Björklunds utgångspunkt i den här argumenteringen är status genom professionalisering. Att använda utbildningskrav som ett sätt att skapa förtroende från samhället syftar mer på att påverka den tillskrivna statusen.

Liknande uttryck tar sig debatten om lärarutbildningens kvalitet. Björklund anser att lösningen på kvalitetsproblemen är att ställa tuffare krav på tempo och examination vilket innebär fokus på de formella kraven för utbildningen. Lärarfacken däremot vill förbättra innehållet och utformningen vilket kan tolkas som ett uttryck för att den faktiska kompetensen man lär sig genom utbildningen ska bli bättre.

Både Björklund och lärarfacken ser ett direkt samband mellan utbildningskvalitet och yrkets status vilket innebär statusen som förvärvad. Hur kvalitén ska förbättras tyder däremot på liknande slutsatser som debatten om behörighet och auktorisation.

Trots att man är överens om uppenbara professionaliseringsstrategier som auktorisation och behörighet så är det egentligen bara Björklund som anser det vara ett direkt sätt att öka yrkets status enligt de syften som stämmer överens med min idealtyp.

En sista intressant jämförelse är skillnaden på hur läraryrket framställs och tydligast syfte tycker jag mig finna hos lärarfacken. Som ovan visats argumenterar inte lärarfacken något nämnvärt för en professionalisering och anledningen till det kan vara att man vill framställa lärarkåren som en redan professionell grupp. I flera artiklar refererar de till lärarna som självklart professionella (se t.ex. SvD, 2006-03-13). Då man, enligt mig, inte kan kalla läraryrket professionellt utifrån rådande professionsteorier kan man tolka det som ett försök att framställa yrket i positiva ordalag vilket begreppet professionell kan tänkas användas till. Fler exempel finns på liknande retorik där man framförallt beskriver skolans problem som något som inte ligger i lärarnas händer. Utbildningens kvalitetsproblem handlar om innehållet och inte som Björklund menar att kraven är för låga på studenterna. Det gör att man inte kritiserar studenternas kapacitet på något sätt vilket Björklunds uttalanden kan tänkas göra. På

ungefär samma sätt beskrivs utbildningens popularitet. Båda aktörerna fokuserar på det låga söktrycket men lärarfacken pekar mest på det sjunkande antalet sökande på plats medans Björklunds betoning hela tiden ligger på konkurrensen om toppstudenterna. Björklunds uttalanden ger då en bild av studenterna som andra sortens studenter vilket lärarfacken uppenbarligen försöker undvika. Detsamma gäller lärarfackens argumentering kring arbetssituationen där felet enbart ligger hos SKL och deras misstro mot lärarna.

Man kan också ana att lärarfackens konstanta betoning på lärarnas kompetens som en viktig del i skolans måluppfyllelse, är en medveten framställning av lärarnas betydelse för samhället. Man beskriver ofta de samhällseliga konsekvenserna av uteblivna satsningar på lärarna. Sammantaget kan man tolka deras positiva framställning av läraryrket som en del av en strategi att påverka samhällets värderingar av yrket vilket då tyder på en syn på status som tillskriven utifrån. Det är en stor skillnad mot Björklund som snarare har en kontraproduktiv framställning av yrket ur ett tillskrivet statusperspektiv. Förutom ovanstående exempel om studenterna kan man peka på argumenteringen om arbetsförhållandena där ordningsproblem kopplas till lärarna och dess befogenheter i klassrummet vilket förutsätter utgångspunkten att dagens lärare inte klarar av att hålla ordning i klassrummet på egen hand.

Sammanfattningsvis kan man, utifrån min tolkning, dra slutsatsen att lärarfacken ser yrkesstatus som förvärvat genom löne- och utbildningsresonemanget men jag anser att de framförallt lutar åt en syn på status som tillskriven. Björklund ser också statusen som förvärvat genom utbildningens roll men framförallt ser Björklund status genom professionalisering vilket visat sig i de flesta argumenten.

7. DISKUSSION

Om man jämför mina slutsatser med tidigare forskning ser man vissa speciellt intressanta resultat att diskutera. Det övergripande resultatet, d.v.s. lärarfackens idé om status som tillskriven och Björklunds idé om status genom professionalisering, blir framförallt intressant om man diskuterar det i samband med läraryrkets utveckling och konsekvenser av idéerna samt orsakerna till idéernas dominans.

Lärfackens fokusering på att påverka den tillskrivna statusen hamnar i nytt ljus då man jämför med Berntssons (2006) slutsatser om att förskollärarna saknar strategier för att uppvärdera yrkets egenskaper. Det är då tämligen uppenbart att lärfacken tagit till sig resultat som dessa och försökt genom betoning på det praktiska yrkesutförandets krav på kompetens övertyga allmänheten om att lärarkårens egenskaper är unika, viktiga och komplicerade. Att se statusen som tillskriven innebär att man vill att läraryrket ska anses vara en grundläggande samhällsfunktion som genom socialiseringen ska framställas som viktig för alla medborgare och därmed också uppnå en högre status. Utvecklingen av yrket ligger i det här perspektivet då i händerna på en framställning av yrket som kan liknas vid en marknadsföring.

Det skönmålandet av yrket har ju såklart med lärfackens intressen som facklig representation att göra. En förklaring till strategin kan då vara en förmodad rädsla att göra sina medlemmar förnärmade genom en negativ bild av yrket. En annan förklaring har med en facklig organisations huvudsyfte att göra nämligen att förbättra sina medlemmars arbetsförhållande. Genom att framställa yrket som samhällsviktigt och kompetenskrävande samtidigt som man skriver ner yrkets status använder man snarare yrkets status som argument för att höja standarden på praktiska arbetsförhållanden såsom lön och arbetstider. Ur det perspektivet är inte höjd yrkesstatus ett mål i sig utan snarare ett retoriskt medel för att nå praktiska fördelar.

När det gäller Björklunds strategi att öka läraryrkets status genom en professionalisering är det intressant att relatera till Liljas (2009) resonemang om professionalisering som ett uttryck för ökad statlig kontroll. Man kan då tänka sig att det finns ett underliggande syfte med strategin från Björklunds sida då han är representant för staten och dess intressen. En

professionalisering av läraryrket skulle i den meningen innebära att staten ökar inflytandet över yrkets utveckling genom en starkare och tydligare kvalitetskontroll. Konsekvensen för läraryrket i det här perspektivet blir att för att uppnå den professionella status som eftertraktas tvingas lärarna underkasta sig en mer omfattande resultat- och kvalitetsredovisning då den professionella ställningen kontrolleras av staten genom behörighet och auktorisation.

8. AVSLUTNING

I den här idéanalysen av debatten om läraryrkets status har jag försökt klarlägga och jämföra lärarfacken och Jan Björklunds idéer om yrkesstatus för att på det sättet få en större förståelse för vilka ställningstagande man gör politiskt. Den nya kunskap man får genom uppsatsen ger därmed en insikt i hur aktörerna tänker kring läraryrket och dess framtid vilket är till stor nytta vid egna ställningstaganden kring frågan.

För en blivande lärare är det viktigt att ha detta klart för sig för att kunna göra egna strategiska val vid utbildning och anställning eftersom man får en fingervisning om hur framtiden för läraryrket kommer att se ut. Dessutom är det otroligt viktigt att man kan förhålla sig kritiskt till politiska budskap av den här sorten och för att kunna göra det krävs en inblick i olika perspektiv. Har man inte något perspektiv eller teori att jämföra med är risken stor att man handlöst faller offer för den politiska retoriken.

Avslutningsvis anser jag att undersökningen öppnar för nya forskningsfrågor som t.ex. hur andra aktörer ser på fenomenet både kring läraryrket men även också inom andra sammanhang. Det vore dessutom intressant att mer ingående undersöka varför aktörerna har dessa idéer vilket jag bara skrapade lite på ytan i ovanstående diskussion. En jämförelse med idéer kring andra yrken är också en spännande fortsättning.

Det här var några exempel på fortsättningar av min undersökning och min förhoppning är att den har öppnat vägen för ny kunskap inte bara för lärare utan även för andra yrkesgrupper.

9. REFERENSLISTA

9.1 BÖCKER

Ulfsson, Ylva (2006) *Yrke, status & genus – En sociologisk studie om yrken på en segregerad arbetsmarknad*. Sociologiska institutionen, Göteborgs Universitet

Berntsson, Paula (2006) *Läraryrket, förskollärare och statushöjande strategier – Ett könsperspektiv på professionalisering*. Sociologiska Institutionen, Göteborgs Universitet

Torstendahl, Rolf (1989) "Professionalisering, stat och kunskapsbas" i Selander, Staffan (ed) *Kampen om yrkesutövning, status och kunskap. Professionaliseringens sociala grund* Lund: Studentlitteratur s. 23-36

Strömberg, Barbro (1994) *LÄRARYRKET – EN PROFESSION? – En överblick och några funderingar i anslutning till aktuell professionsforskning*. Rapport nr 1994:3 Vårdpedagogik – Omvårdnad. Institutionen för vårdläro- och utbildning, Göteborgs Universitet

Beckman, Ludvig (2005) *Grundbok i idéanalys – Det kritiska studiet av politiska texter och idéer*. Stockholm: Santérus Förlag

Esaiasson, Peter, Mikael Gilljam, Henrik Oscarsson & Lena Wängnerud. 2007. *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Tredje upplagan Stockholm: Norstedts Juridik.

9.2 VETENSKAPLIGA ARTIKLAR

Sahlin, Kerstin & Waks, Carolin (2008) *Stärkt statlig kontroll och professionalisering i samspel – En svensk skola i omvandling*. Publicerad i *Individ – Samhälle – Lärande*. Vetenskapsrådets rapportserie 2:2008

Lilja, Peter (2009) *Professionalism som statlig kontroll- och styrningsmekanism*:

utbildningsreformer och nya förutsättningar för läraryrket. Svenska nätverket för professionsforsknings konferens. Gränssättning inom och utanför professioner
17-18 september 2009, Malmö

Svensson, Lennart G & Ulfsdotter Eriksson, Ylva (2009) *Yrkesstatus. En sociologisk studie av hur yrken uppfattas och värderas*. Sociologiska institutionen, Göteborgs Universitet

Berntsson, Emil (2007) *Lärarna på skolans kungsväg – Om det naturvetenskapliga programmet på några gymnasier i Uppsala*. Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi, Uppsala

9.3 STATLIGA UTREDNINGAR

SOU 2008:52 *Legitimation och skärpta behörighetsregler*. Utbildningsdepartementet

9.4 STUDENTUPPSATSER

Kihlstedt, Sophie & Pavlovic, Vesna (2008) *Läraryrket – Utifrån gymnasielärarnas eget perspektiv*. Linköpings Universitet

Karlsson, Christin (2007) *Lärares uppfattning om yrkets statusförändring under 30 år – En intervjuundersökning om åtta lärares uppfattning om yrkets statusförändring*. Södertörns Högskola

9.5 HEMSIDOR

Regeringen – www.regeringen.se

Läraryrket – www.lararforbundet.se

Lärarnas Riksförbund – www.lr.se

9.6 NYHETSARTIKLAR

Dagens Nyheter (DN), 2009-06-27, Länk: <http://www.dn.se/nyheter/sverige/bjorklunds-skolpolitik-har-gett-fp-ett-lyft-1.899941>

9.7 DEBATTARTIKLAR

Svenska Dagbladets (SvD) opinionssida *Brännpunkt*, publicerade:

2006-03-13 Länk: http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/bock-i-kanten-trots-framsteg_298820.svd

2009-10-15 Länk: http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/misstro-mot-lararna-en-dalig-start_3655935.svd

2009-11-06 Länk: http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/flera-tankevurpor-om-lararnas-tid_3759667.svd

Göteborgspostens (GP) opinionssida *Debatt*, publicerade:

2008-04-15 Länk: <http://www.gp.se/nyheter/debatt/1.122105-systemfel-bakom-kritiken-mot-lararutbildningarna>

Dagens Nyheter (DN) opinionssida *Debatt*, publicerade:

2006-01-03 Länk: <http://www.dn.se/opinion/debatt/regeringen-vill-infora-auktorisation-av-larare-1.565960>

2006-06-20 Länk: <http://www.dn.se/opinion/debatt/halften-av-lararna-saknar-ratt-utbildning-i-sina-amnen-1.565535>

2007-04-20 Länk: <http://www.dn.se/opinion/debatt/vi-satsar-35-miljarder-pa-hogre-lararkompetens-1.551150>

2007-10-16 Länk: <http://www.dn.se/opinion/debatt/vart-utbildningssystem-haller-pa-att-haverera-1.553350>

2007-12-29 Länk: <http://www.dn.se/opinion/debatt/slopa-tidiga-betyg-sa-kan-vi-gora-upp-1.623348>

2009-09-23 Länk: <http://www.dn.se/opinion/debatt/svenska-larare-far-statens-hjalp-att-studera-utomlands-1.958310>

2009-10-20 Länk: <http://www.dn.se/opinion/debatt/vi-vill-att-staten-atertar-ansvaret-for-skolvasendet-1.977905>